

จดหมายจากปัญญาชน

นิตที่รัก

ขณะที่เธอกำลังอ่านจดหมายฉบับนี้ ฉันได้กลายเป็นอีกคนหนึ่งที่มีค่าตัวตามที่ทางการกำหนดไว้แล้ว เมื่อวานนี้เองฉันยังเป็นกระต่ายนายหนึ่ง ซึ่งเมื่อไปสมัครทำงานที่ไหนก็มีแต่คนเมินหน้า เพียงเพราะเหตุว่า ฉันไม่มีปริญญาบัตรเป็นเครื่องประดับกาย มาบัดนี้ฉันมีแก้วสารพัดนึกแล้ว เธอคงดีใจกับฉันด้วย คิดๆ คุณก็น่าขำ ที่ค่าตัวของฉันสูงขึ้น ทั้งๆที่วันนี้ฉันอาจมีความรู้ดีกว่าเมื่อวานนี้ และทั้งๆ ที่เมื่อวานนี้ฉันอาจยังเป็นนักอุดมคติอยู่ แต่มาวันนี้ฉันอาจจะอุดมการณ์ใดๆเสียเพียงเพราะเหตุแห่งความยากจนเท่านั้น

ฉันได้ข่าวว่าเธอสอบเข้าเรียนในคณะที่เธอปรารถนาได้แล้ว ขอแสดงความยินดีด้วย และขอชมเชยในเจตนาอันแน่วแน่ ทั้งๆที่เมื่อปีที่แล้ว หากเธอสอบเข้าคณะอื่นด้วย ป่านนี้เธอคงกำลังเรียนอยู่ปีที่ 2 แล้ว คิดถึงเรื่องนี้ทีไร ฉันอดเศร้าใจมิได้ ที่ฉันและนักศึกษามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ต่างเลือกเข้ามหาวิทยาลัยอย่างไร้จุดหมาย ลึกแต่ว่าขอให้เข้ามหาวิทยาลัยได้ก็แล้วกัน ฉันอาจจะมีส่วนผิดในเรื่องนี้) ที่มีให้นักศึกษาในอุดมคติ แต่ดูจะช่วยไม่ได้ ในเมื่อการศึกษาของฉันตั้งแต่ระดับประถมถึงมัธยมมิได้ตระเตรียมหรือวางแนวทางการศึกษาชั้นสูงให้แก่ฉันแต่ประการใด ฉันมองไม่เห็นหนทางเลย ว่า มหาวิทยาลัยจะรับนักศึกษาที่ใฝ่ใจศึกษาวิชาเฉพาะโดยแท้จริงได้อย่างไร ในเมื่อระบบการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยของสภาการศึกษาแห่งชาติที่เป็นอยู่นี้ ส่งเสริมให้นักเรียนมักง่ายและขาดเป้าหมายที่แน่นอน นักเรียนส่วนใหญ่เมื่อสอบเข้าคณะวิชาที่ต้องการไม่ได้ก็ยังทนเรียนในคณะวิชาอื่นที่สอบได้ แม้ว่าจะไม่เคยสนใจมาก่อนก็ตาม แต่มีอยู่หลายคนที่ทนเรียนได้ไม่นานก็ต้องชิงลาออกเสียก่อน นี่เป็นรอยมลทินอันยากแก่การลบล้างที่สภาการศึกษาฯช่วยก่อให้เกิดวงการศึกษามืองไทย ดูเหมือนสภาการศึกษาฯ จะเป็นพระพรหมที่คอยลิขิตให้ใครเรียนอะไรก็ได้ ฉันไม่สู้แน่ใจนักว่า การสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยเท่าที่เป็นอยู่นี้จะผูกมัดเพียงใด ในเมื่อสภาการศึกษาฯเองเป็นเจ้าก็เจ้าการจัดตั้งแผนกกววิชาเข้ามหาวิทยาลัยขึ้น แม้ว่าโดยนิตินัยจะใช้ชื่อของสถาบันอื่นก็ตาม แต่โดยพฤตินัยแล้ว สถานที่เรียนและอาจารย์ที่สอนก็เป็นสถานที่และคนของสภาการศึกษาฯ ทั้งสิ้น คุณจะไม่ชอบมาพากลอยู่ มิใช่ที่จะต้องกล่าวถึงเสียงเล่าลือว่ามีข้อสอบรั่วเกือบทุกปี เดิมฉันเองไม่เชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น แม้จะได้รับคำยืนยันจากเพื่อนหลายต่อหลายคน แต่ฉันก็ยังอดที่จะเชื่อไม่ได้ ในเมื่อผู้ยืนยันเรื่องนี้คนหนึ่งเป็นอาจารย์ของตนเอง อย่างไรก็ตาม แม้จะตัดข้อกล่าวหาดังกล่าวนี้ทิ้ง ฉันก็ยังไม่เข้าใจว่าทำไมสภาการศึกษาฯจึงไม่ปล่อยให้แต่ละมหาวิทยาลัยจัดการสอบคัดเลือกนักศึกษาเอง โดยกำหนดวันสอบคัดเลือกให้พร้อมกันทุกมหาวิทยาลัย เพื่อว่าแต่ละคณะวิชาจะได้สามารถคัดเลือกนักศึกษาที่ใฝ่ใจศึกษาวิชาแขนงนั้น โดยแท้จริง ทั้งจะได้ปล่อยให้ผู้สมัครสอบใช้วิจารณญาณเลือกเรียน

แขนงวิชาที่ตนถนัดและเหมาะสมมากที่สุดเอง จะได้ไม่สร้างสมนิสัยมักง่ายอย่างที่เป็นอย่างนี้ อยู่ บัดนี้ และทั้งยังชอบด้วยเหตุผลของการแข่งขันกันอีกด้วย

โดยที่ระบบเป็นอยู่เช่นนี้ จึงเป็นการยากที่จะค้นหานักศึกษาชนิดที่เซอร์เบิร์ต ริด เคย เป็น ส่วนใหญ่ของนักศึกษาที่ฉันเคยพบมีสติปัญญาเพียงกระต๊อกรุ่นของไอน์สไตน์ แต่ก็ยังขยันได้ ไม่เท่าหนึ่งในร้อยของไอน์สไตน์ ความหวังของชาติจึงดูมืดมนอยู่มาก ในเมื่อชนชั้นนำของชาติ ส่วนหนึ่งและเป็นส่วนใหญ่ยังเป็นเช่นนี้ ถ้าหากข้อกล่าวหาของ เอช. จี. เวลส์ ที่ว่า *คนไทยไม่เคยให้อะไรแก่นุชนชาติเลย และไม่สามารถเปลี่ยนวิถีแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติได้* จะยังคงเป็นความจริงอยู่ ฉันก็อดสงสัยมิได้ว่า อีกกี่ทศวรรษเราจึงจะพ้นจากข้อกล่าวหานี้ นักศึกษาส่วนใหญ่ก็น่าสนใจแต่เรื่องเฉพาะตัว แคบ และพิจารณาเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ใช้หลักเหตุผล จะมีสักกี่คนที่สนใจว่า มนุษย์มีอนาคตหรือไม่ อย่างที่เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ สนใจ การทำให้สังคมที่ตนอยู่เป็นสังคมที่ปิดตาย นั้นก่อความหายนะให้แก่ชาติเพียงใด ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาราชวงศ์บ้านพลูหลวง และรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ให้บทเรียนไว้เป็นอย่างดี แต่เราก็พากันลืมเลือนเสีย ที่น่าหัวเราะและพึงปลงสังเวชก็คือ เมื่อตอนที่ฉันเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยใหม่ๆ นั้น มักจะได้ยินการถกเถียงว่า มหาวิทยาลัยฉันดีกว่ามหาวิทยาลัยอื่นๆ แม้แต่อาจารย์ผู้ทรงปริญญาดุษฎีบัณฑิตก็ยังหลงในชื่อเสียงและความยิ่งใหญ่ของมหาวิทยาลัยที่ตนเรียนมา แล้วนับประสาอะไรกับบัณฑิตเมืองไทยซึ่งด่ำทั้งปริญญาดุษฎีและบางทีปริญญาดุษฎีด้วย แต่สำหรับเธอซึ่งเป็นคนเคารพเหตุผล ฉันเชื่อแน่ว่า จะไม่เป็นอย่างที่คนทั่วไปเขาเป็นกัน เธอคงจำได้ว่า หลายปีมาแล้วเมื่อฉันเล่าเรื่องนี้ให้เธอฟัง เธอยังตอบฉันว่า แม้มหาวิทยาลัยเราจะดีกว่ามหาวิทยาลัยอื่น แต่จะมีประโยชน์อันใดเล่า หากมหาวิทยาลัยไม่สามารถทำให้เราเป็นคนดี แม้แต่มหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดก็ยังสามารถสร้างคนที่เลวที่สุดได้ จริงซิค ถ้าคิดได้เสียเช่นนี้แล้ว ความหลงภาคภูมิใจผิด ๆ ก็คงโอบอ้อมไป

จนบัดนี้ เธออาจเรียนรู้ชีวิตมหาวิทยาลัยมากพอสมควรแล้ว แต่ฉันยังเป็นห่วงเกรงเธอจะผิดหวังดังที่เกิดแก่ฉัน บัดนี้เธอคงประจักษ์ชัดแล้วว่า ภาพการจับกลุ่มถกปัญหาต่างๆ ในมหาวิทยาลัยดังที่เธอและฉัน ฝึฝืนนั้นไม่มี ฉันไม่อายเลยที่จะบอกเธอว่า ฉันเคยรู้สึกขมขื่น เพราะเหตุว่า สอบเกือบตกทั้งๆ ที่ตั้งใจเรียนอย่างที่สุด อีกไม่กี่เดือนเธอก็ต้องลงสนามสอบครั้งใหญ่ ฉันใคร่ขอแนะนำเธอว่า หากข้อสอบใดให้เธอแสดงความคิดเห็น นั้นมิได้หมายความว่า เขาให้แสดงความคิดเห็นของเธอ แต่ให้เธอทบทวนความเห็นของอาจารย์ หากเธอจะยึดถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ก็อาจจะเสี่ยงต่อการสอบตกอยู่มาก ดังที่เกิดแก่ฉันมาแล้ว อย่างไรก็ตาม เมื่อฉันเรียนรู้มากขึ้น มักพบอยู่เสมอว่า ความเห็นของอาจารย์นั้นเป็นความเห็นที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้นในการสอบระยะหลังๆ ฉันจึงถือความเห็นของอาจารย์เป็นหลักในการตอบ ส่วนความเห็นที่แท้จริงของฉันจะเป็นอย่างไรนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าหากจุดมุ่งหมายของการศึกษา คือการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือความอยู่

รอดแล้ว วิธีการเช่นนี้อาจจะถูกต้อง แต่ฉันก็มิวายจะสงสัยว่า นี่จะมีชีวิตทางสร้างสมนิตยประจบ สอพลอหรือหรือ แล้วอีกนานเท่าไรที่เราจะบรรลุตวารแห่งสังขาร

เชอคงรู้สึกประหลาดใจถ้าฉันจะบอกว่า ที่มหาวิทยาลัยฉันนั้น หากใครไม่เข้าเรียน และยังสอบได้ด้วยแล้ว ก็แทบจะกลายเป็นวีรบุรุษเลยทีเดียวนะ ฉันเองไม่เคยนึกเลื่อมใสบุคคลจำพวกนี้เลย เพราะถือว่า คนพวกนี้เป็นนักฉวยโอกาสจากความพิการของมหาวิทยาลัย แต่ที่ร้ายยิ่งกว่านี้ก็คือ พวกที่สอบไม่ได้ แต่ชอบทำตัวเป็นขอทานปริญญา คนพวกนี้เหมือนกับที่ตัวละครของ โรสลาเรน ตัวหนึ่งกล่าวว่า “...มนุษย์เป็นอย่างนี้ ประารถนาสวรรค์ แต่ไม่ยอมทำความดี หรือถ้าจะทำความดี สักนิดก็เรียกเรื่องขอตอบแทน...” นักศึกษาอีกจำพวกหนึ่งไม่สู้ใส่ใจต่อการเข้าห้องเรียนนัก แต่กลับใช้เวลาที่ต้องเข้าห้องเรียนไปศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองในห้องสมุด เหตุผลของพวกนี้ก็คือ เขาไม่สามารถอดทนต่อความไม่เพียงสาในการสอนของอาจารย์ และไม่อาจทนฟังความรู้อันล้ำค่าหลังที่พรังพรูจากปากอาจารย์ได้ เวลาที่ควรจะไปในห้องเรียนหากนำไปใช้ในในห้องสมุด จะจะเป็นประโยชน์กว่า ฉันออกจะนิยมนักศึกษาจำพวกนี้ไม่น้อย และฉันเองก็ประสบเรื่องทำนองนี้อยู่บ่อยครั้ง ยิ่งมาคำนึงถึงวิชาบางวิชาที่บรรจุไว้ในหลักสูตรด้วยเหตุผลเพียงว่า ผู้สอนเป็นอธิบดีหรือผู้ยิ่งใหญ่ในกรมหนึ่งกรมใดเท่านั้นด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ฉันเข้าข้างนักศึกษาพวกนี้มากขึ้น จริงอยู่ วิชาจำพวกที่ฉันกล่าวถึงนี้มีความสัมพันธ์กับวิชาที่ฉันเรียนอยู่ไม่น้อย แต่เมื่อคำนึงถึงเนื้อหาและลำดับความสำคัญแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอื่นใดที่จะหยิบยกมาอธิบายการบรรจุวิชาดังกล่าวไว้ในหลักสูตรนอกจากเหตุผลที่ฉันกล่าวมาข้างต้น

แม้จนบัดนี้ฉันยังไม่แน่ใจว่า อะไรคือปรัชญาการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยของเมืองไทย แต่ที่ฉันแน่ใจเป็นที่สุด ก็คือ รอยคราบของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนครั้งรัชกาลที่ห้ายังคงติดเกราะกรังมาจนทุกวันนี้ มหาวิทยาลัยเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีหน้าที่แต่เพียงผลิตคนงานกระป๋องให้แก่ราชการเท่านั้น แม้เวลาจะเนิ่นนานพอที่โลกจะโคจรรอบดวงอาทิตย์กว่าห้าสิบรอบแล้วก็ตาม แต่แนวความคิดดังกล่าวนี้ยังคงฝังรากลึกอยู่ จนฉันอดรู้สึกหดหู่ใจมิได้ ในขณะที่เมืองไทยได้แปรโฉมจากสังคมยุคโบราณมาเป็นสังคมที่กำลังพัฒนานั้น เกือบจะไม่มีอะไรเกิดขึ้นกับระบบการศึกษาของเราเลย มหาวิทยาลัยยังคงต้องการให้นักศึกษาอยู่ในโอวาท เชื้อฟังผู้อาวุโส และเดินตามทางที่กำหนดไว้ แม้มหาวิทยาลัยของฉันจะได้ชื่อว่าไม่มีระบบอาวุโส แต่สภาพที่เป็นอยู่ดูเหมือนจะไม่แตกต่าง หรือบางทีอาจจะยิ่งกว่าระบบดังกล่าวนี้เสียอีก ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ภาวะเช่นนี้จะไม่เป็นศัตรูต่อความคิดริเริ่ม และแม้ที่สุดต่อความก้าวหน้าของประเทศ แท้ที่จริงมหาวิทยาลัยควรจะก่อให้เกิดการปฏิวัติทางปัญญาเพื่อให้สอดคล้องเทียมทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม หน้าที่ของมหาวิทยาลัยดังที่เซอร์วอลเตอร์ โมเบอร์ลีย์ กล่าวไว้ มิได้มีเพื่อการอื่นใด นอกจากเพื่อการศึกษาเท่านั้น ซึ่งตามความเข้าใจของฉัน การจำกัดหน้าที่เฉพาะเพียงนี้ก็เพื่อให้สามารถบรรลุสังขารโดยวิถี

ทางที่สั้นที่สุด และมหาวิทยาลัยจะได้เป็นตัวของตัวเองเท่าที่ควรจะเป็น แต่สำหรับมหาวิทยาลัยเมืองไทยหาได้เป็นเช่นที่กล่าวนี้ไม่ ในขณะที่อาจารย์มหาวิทยาลัยและปัญญาชนส่วนหนึ่งแสดงความวิตกกังวลที่นักศึกษาได้สนใจกิจการบ้านเมืองเท่าที่ควร อาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัยอีกส่วนหนึ่งกลับพยายามสร้างกำแพงขวางกั้นพลังความสนใจดังกล่าวเสียเอง หนังสือพิมพ์และสถานีวิทยุมหาวิทยาลัย ซึ่งควรจะเป็นเครื่องมือและสื่อกลางในการเผยแพร่ความคิดสร้างสรรค์ กลับถูกควบคุมตรวจสอบ จนมีแต่บทความที่ไร้ชีวิตและละครโฆษณาชวนเชื่อ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยซึ่งควรมีหน้าที่ผลิตตำราเรียน ก็กลับพิมพ์แต่ใบปลิวโฆษณา ก็ในเมื่อสภาพการณ์เป็นเสียเช่นนี้ เขาก็คงพอจะหลับตาเห็นภาพได้ว่า นักศึกษาจะใช้ชีวิตไปในทางเหลวแหลกอย่างไร มหาวิทยาลัยไม่เปิดโอกาสให้นักศึกษาใช้หลักแห่งเหตุผลนานเกินไป นานจนพอเพียงแก่การก่อเหตุวิาทด้วยเรื่องที่ได้รับเหตุผลได้ และไม่ต้องประหลาดใจเลยว่า ทำไมนักศึกษาจึงพากันชื่นชมต่อรายการบันเทิงเรียมย์ที่จัดขึ้นอย่างไร้รสนิยม และปรบมือต้อนรับโสเภณีที่นวนานบนเวทีหอประชุม มันยังจำได้ว่า ครั้งหนึ่งชุมนุมดนตรีสากลได้จัดการแสดงคอนเสิร์ตขึ้น แต่ก็ล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่า ขณะที่ดนตรีกำลังบรรเลง นักศึกษาก็พากันพุดคุยส่งเสียงดัง ทั้งยังมีเครื่องบินกระดาศปลิวว่อนไปว่อนมา แม้แต่มารยาทในการฟังคอนเสิร์ตก็ไม่มีเสียแล้ว ก็ยากที่จะหารสนิยมอันละเอียดอ่อนอื่นใดอีกแล้ว

เธอถามฉันว่าควรจะวางตนอย่างไร ก็ออกจะแปลกใจที่เธอมาขอคำแนะนำจากฉัน แทนที่จะขอคำแนะนำจากเพื่อนผู้หญิงด้วยกัน เธอเป็นผู้หญิง การวางตัวนับว่าเป็นปัญหายุ่งยากไม่น้อย ยิ่งเธอไม่เคยเรียนในโรงเรียนสหศึกษามาก่อนเช่นนี้ การทำตัวให้เข้ากับนักศึกษาชายในระยะแรกๆ ก็ยังเป็นเรื่องขัดเขิน คงต้องอาศัยเวลาในการปรับตัวอยู่บ้าง ข้อที่ฉันใคร่ขอเตือนก็คือ อย่าได้คิดว่า การมีคู่ควงหรือการเปลี่ยนคู่ควงบ่อยๆ นั้นเป็นเรื่องโก้เก๋ วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของไทยยังเป็นปฎิบัติต่อเรื่องนี้ เมื่อปีที่แล้วเอง ใครคนหนึ่งเขียนเรื่องลงในหนังสืออะไรฉันก็จำไม่ได้เสียแล้ว กล่าวเป็นทำนองว่า นักศึกษาหญิงเวลานี้กำลังทำตัวเป็น Man-Hunter ฉันเองเห็นด้วยอยู่บ้างในข้อนี้ แต่สภาพที่เป็นอยู่ยังไม่ร้ายแรงเท่าที่เป็นอยู่ในหมู่นักศึกษาไทยในสหรัฐอเมริกา ผู้ปกครองบางคนส่งเสริมให้ลูกหลานเข้ามหาวิทยาลัยเพียงเพื่อว่าจะได้มีโอกาสเลือกคู่ครองดีๆ หรือร่ำรวย จริงอยู่ ฉันเชื่อว่า Platonic Friendship นั้นมี แต่ผู้หญิงบางคนก็ทำตัวเป็นเพียง *'สิ่งมีชีวิตที่นอนแบหงายให้ผู้ชายปลดเปลื้องความกำหนัด'* ดังที่ อีริค มาเรีย เรอมาร์ค กล่าวหา บางคนใช้ความเป็นผู้หญิงในการขอละแนนสอบเพียงเพื่อให้สอบได้หรือได้คะแนนดีขึ้น ฉันอดสงสัยไม่ได้ว่า ค่าของผู้หญิงมีแค่คะแนนเพียงไม่กี่คะแนนเท่านั้นหรือ แต่ที่ฉันโกรธยิ่งกว่าก็คือ อาจารย์ที่ขอมให้คะแนนในกรณีเช่นที่กล่าวนี้ ค่าของอาจารย์มหาวิทยาลัยมีเพียงความฉ้อฉลเอาอหะหะของผู้หญิงที่ทำตัวไม่ต่างกับนางคณิกากระนั้นหรือ

ฉันเคยใฝ่ฝันอยากเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย แต่สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ฉันต้องแก้
เหนื่อยหน่าย ถ้าฉันหมดแรงก่อนขึ้นเวทีเสียแล้ว ฉันจะชกชนะคู่ต่อสู้ได้อย่างไร อาชีพอาจารย์
มหาวิทยาลัยนั้นเหมาะสมสำหรับผู้มีอันจะกินเท่านั้น แล้วคนที่มีฐานะไม่มีอันจะกินเช่นฉันจะอดทน
ต่ออุดมคติได้นานเท่าใด ถ้าฉันเป็นอาจารย์ ก็ได้แต่ภาวนาว่า ขออย่าได้เป็นเช่นอาจารย์ที่เคยถูกฉัน
วิพากษ์วิจารณ์มาแล้วเถิด

รักและคิดถึง

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ฉบับบัณฑิต) ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม
2511) หน้า 18-22.